

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Монографія

За редакцією *Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової*

Харків
«Право»
2015

УДК 316.422
ББК 60.5,32
К65

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України
(протокол № 10 від 11 листопада 2015 р.)*

Рецензенти:

О. І. Процевський, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

І. В. Венедіктова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Колектив авторів:

К. М. Андріюченко, м. н. с. – підрозд. 4.3;

Ю. Є. Атаманова, д-р юрид. наук, доц. – підрозд. 4.4 (у співавт.);

Ю. В. Бистрова, канд. наук із соціальних комунікацій, м. н. с. – підрозділи 3.3, 6.1, 6.3;

С. М. Глинянський – підрозд. 3.1 (у співавт.);

С. М. Іванов, канд. техн. наук, доц., с. н. с. – підрозд. 3.1 (у співавт.); підрозд. 3.2; підрозд. 6.2 (у співавт.);

В. В. Карасюк, канд. техн. наук, доц. – підрозд. 6.2 (у співавт.);

Г. П. Клімова, д-р філософ. наук, проф., п. н. с. – вступ; підрозділи 1.1, 5.1, 5.3;

С. М. Прилишко, д-р юрид. наук, проф., п. н. с. – підрозд. 4.2; підрозд. 6.2 (у співавт.);

О. О. Осадько, м. н. с. – підрозд. 4.4 (у співавт.);

О. В. Шаповалова, д-р юрид. наук, проф. – підрозд. 1.2;

Л. С. Шевченко, д-р екон. наук, проф., с. н. с. – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 5.2;

І. І. Чайка, м. н. с. – підрозд. 5.4;

А. М. Юшко, канд. юрид. наук, доц., с. н. с. – підрозділи 1.3, 4.1

Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авт.: Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. ; за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. – Х. : Право, 2015. – 452 с.

ISBN 978-966-458-961-8

У монографії здійснено комплексний соціально-правовий аналіз інноваційного суспільства і розглянуто умови його становлення в Україні. Зосереджено увагу на окремих аспектах законодавчого забезпечення інноваційного розвитку українського соціуму. Досліджено вплив соціальних інновацій, які обумовлені соціокультурними умовами, на процес становлення інноваційного суспільства в Україні.

Розраховано на науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів і всіх тих, хто цікавиться проблемами становлення інноваційного суспільства в Україні.

УДК 316.422
ББК 60.5.32

© Клімова Г. П., Іванов С. М.,
Шевченко Л. С. та ін., 2015
© Видавництво «Право», 2015

ISBN 978-966-458-961-8

ЗМІСТ

Вступ.....	5
------------	---

Розділ I ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОБ’ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

1.1. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку.....	8
1.2. Основні напрями державної політики у сфері становлення інноваційного суспільства в Україні.....	40
1.3. Законодавче забезпечення інноваційного розвитку українського суспільства.....	69

Розділ II ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Інноваційна діяльність та інноваційна модель соціально-економічного розвитку: Україна на тлі світових процесів	103
2.2. Стратегічне управління інноваційними процесами на підприємстві	122
2.3. Державна підтримка інтелектуальної власності в Україні	142

Розділ III НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС – ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Особливості стратегії інноваційного розвитку науки в сучасних умовах	161
3.2. Наноіндустрія як найважливіша умова становлення інноваційного суспільства в Україні	181
3.3. Інформаційне забезпечення інновацій: соціально-комунікаційний контекст аналізу.....	202

Розділ IV
ВПЛИВ ПРАВОВИХ ІННОВАЦІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

4.1. Інновації у сфері правового регулювання праці	215
4.2. Теоретико-правові засади організаційно-правових форм соціального забезпечення в умовах становлення інноваційного суспільства в Україні.....	248
4.3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві: інноваційні підходи до аналізу	259
4.4. Дотримання ділової репутації, честі та гідності працівника як запорука розвитку інноваційної особистості.....	283

Розділ V
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ –
ВАЖЛИВІША УМОВА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

5.1. Формування інноваційного клімату як основний фактор інноваційного розвитку ВНЗ.....	303
5.2. Автономія університету як головний економічний пріоритет інноваційного розвитку вищої школи України.....	327
5.3. Якість вищої освіти у аспекті інноваційного розвитку вищої школи України	355
5.4. Дослідницький університет в інноваційному суспільстві знань	374

Розділ VI
ФОРМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ
ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

6.1. Креативна компетентність особистості: зміст та основні напрямки формування у вищій школі.....	396
6.2. Інноваційне інформаційно-комунікативне освітнє середовище у вищій школі.....	407
6.3. Інноваційні методи навчання у вищій школі України	426
Список праць авторів.....	439

РОЗДІЛ I

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

1.1. Інноваційне суспільство — новий історичний етап цивілізаційного розвитку

Однією з глобальних характеристик нашого часу є затвердження інноваційного розвитку як домінуючого способу соціального оновлення, що найяскравіше проявляє себе в переакцентації джерел створення національного багатства з використання природних ресурсів, фізичної, низкоаккумулятивної праці і фінансового капіталу на максимальне включення наукоємних технологій і інтелектуального потенціалу суспільства. «У сучасних умовах конкурентна боротьба йде не за володіння ресурсами, матеріальними цінностями, а за здатність до нововведень»¹.

У зв'язку з цим перед Україною стоїть надскладне завдання – забезпечити становлення інноваційного суспільства, сформувати ефективну національну інноваційну систему, потужний високотехнологічний комплекс, диверсифікувати економіку, створити умови для реалізації творчого потенціалу особистості. Інноваційність, рівень і спрямованість якої визначають характер соціального розвитку, повинна стати атрибутом українського суспільства, що трансформується. Тільки в цьому випадку Україна зможе увійти до числа розвинених країн по рівню соціально-економічного розвитку і зайняти лідируюче положення в умовах світу, що глобалізується.

---

¹ Crozier, M. L'entrepriseal'econte [Текст] / M. Crozier // Apprendre le management-postindustriale. – Paris, 1991. – P. 26.

У сучасній науковій літературі проблеми інновацій, інноваційного розвитку, інноваційного суспільства є одними з найбільш важливих і активно обговорюваних (Ю. Є. Атаманова, Ю. М. Бажал, М. Д. Василенко, А. П. Гетьман, С. Ю. Глазьєв, М. В. Березняк, Ю. В. Бухвостов, К. В. Єфремова, Д. В. Задихайло, С. М. Іванов, І. Ф. Коваль, В. В. Комаров, Б. А. Малицький, Н. М. Мироненко, Л. А. Мусіна, Є. А. Наумов, О. П. Орлюк, О. В. Петришин, О. О. Понукалін, С. М. Прилипко, М. Є. Рогоза, В. Я. Тацій, В. Г. Федотова, З. В. Фролова, О. В. Шаповалова, Л. С. Шевченко, А. М. Юшко та ін.). В той же час вони залишаються одними з найбільш дискусійних, оскільки наукові підходи до їх аналізу, що робляться різними дослідниками, значно відрізняються один від одного. Тим самим актуалізується наукова концептуалізація даної проблематики, пошук джерел та перспектив розвитку інновацій та аналіз становлення інноваційного суспільства в теоретичному та практичному аспектах.

В циклічній динаміці суспільства можна виділити наддовгострокові багатівікові цивілізаційні періоди, які відображають ритм зміни світових цивілізацій і знаменують собою докорінні соціальні перетворення.

Перший період почався 8–9 тис. років тому. Його започаткувала неолітична революція, що породила доіндустріальну цивілізацію, що існувала до XVIII ст. Другий період – індустріальна цивілізація – почався з промислової революції і завершився в першій половині XX ст. Третій період пов'язаний з появою в другій половині минулого століття постіндустріальної цивілізації з явним переходом від економіки, характерною рисою якої була бурхлива НТР, до нового типу розвитку – інноваційного, що заклав основи інноваційного суспільства.

Розвиток постіндустріальної цивілізації, особливо на сучасному її етапі, відбувається під егідою знання, інтелекту, творчості. Воно здійснюється шляхом впровадження великої кількості інновацій, що охоплюють різні рівні соціальної ієрархії. Це з необхідністю потребує звернення до аналізу теорії інновацій як методологічної підстави розгляду специфіки інноваційного суспільства, яке являє собою новий історичний етап у розвитку світової цивілізації.

Поняття «інновація» (лат. Innovation – «зміна», «оновлення», «введення новизни») має давню історію. У французькій розмовній

мові це слово було поширене ще з кінця XIII ст. і використовувалося для позначення здатності людини створювати щось нове¹. В науковій літературі цей термін став використовуватися в XIX ст. і спочатку означав процес введення елементів однієї культури в іншу. На початку XX ст. у працях Р. Гарда, Н. Р. Кондратьєва, Й. Шумпетера, був виявлений зв'язок між феноменом інновації та економічною динамікою суспільства. Дане поняття зазнає серйозну смислову трансформацію, в результаті якої втрачає своє первинне культурологічне значення і наповнюється в першу чергу техніко-технологічним і економічним змістом. Так, у роботі Р. Гарда «Соціальна логіка» зазначається, що індикатором суспільного прогресу виступають винаходи і нововведення, які розрізняються тим, що винахід – це щось принципово нове (продукт, артефакт), а нововведення – це процес освоєння винаходу². У працях основоположника інноваційної теорії австрійського економіста Й. Шумпетера інновація постає як будь-яка можлива зміна, викликана виготовленням нового блага, впровадженням нового методу виробництва, освоєнням нового ринку збуту; отримання нового джерела сировини, проведенням відповідної реорганізації. Інновація з'являється як нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, мотивована підприємницьким духом особливого типу підприємця – «новатора»³.

З ім'ям Н. Д. Кондратьєва пов'язана теорія циклічного розвитку, в якій особливе місце займає динаміка нововведень як цілеспрямованого і інтенсивного використання відкриттів і винаходів, що міняють одночасно економічне і соціальне життя. Він виділяє базисні і доповнюючі нововведення. На його думку, базисні нововведення, пов'язані з радикальною перебудовою виробництва в період криз, коли підприємці виявляються вимушені ризикувати, розуміючи, що незначні поліпшення не призведуть до кардинальної зміни ситуації. Нововведення впроваджуються не випадковим чином, вони самоорганізуються в кластери, що запроваджують нові техноло-

¹ Карпова, Ю. А. Введение в социологию инноватики [Текст] / Ю. А. Карпова. – М. : Наука, 2007. – С. 20.

² Гард, Г. Социальная логика [Текст] / Г. Гард. – СПб. : Лань, 1996. – С. 37.

³ Шумпетер, Й. Теория экономического развития [Текст] / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – С. 164–179.

гічні напрями. Через 10–15 років після базисних нововведень починається період сприятливої економічної кон'юнктури. В цих умовах підприємці вважають за краще уникати надмірного ризику, пов'язаного з корінною перебудовою виробництва, намагаються обмежитися доповнюючими нововведеннями, тобто раціоналізацією і удосконаленням існуючих технологічних процесів¹. Можна стверджувати, що починаючи саме з робіт Н. Д. Кондратьєва і завдяки другій хвилі науково-технічної революції була затребувана лише та частина інноватики, яка найбільш тісно пов'язана з техніко-технологічними змінами і лише потім стала швидко прогресувати соціальна інноватика.

У післявоєнний період широке поширення набувають концепції «великого поштовху», «моделі з двома дефіцитами», в яких інноваційний розвиток розуміється, насамперед, як синонім високих темпів зростання. Глибокі соціальні, інституційні зміни опиняються як би в тіні, на передній план виходить співвідношення інвестицій і темпів зростання валового національного продукту².

Фундаментальною роботою цього періоду є монографія англійського вченого Дж. Бернала «Наука в історії суспільства», в якій досліджується обумовленість прогресу наукового пізнання розвитком техніки за усі історичні епохи починаючи з палеоліту. Дж. Бернал аналізує зміну періодів підйомів й спадів у розвитку науки та її технологічному застосуванні, розкриває взаємозв'язок між науковими, технічними й соціальними нововведеннями на всіх етапах історії розвитку суспільства. Вчений відмічає, що прогрес науки й здійснювані за її ініціативою інновації мають не тільки творчий але й рушійний характер, і вказує: «і нині, у цьому столітті науки, як жажливо мало нові знання, майстерність та винахідливість використовуються для якого-небудь покращення життя людини й як багато – для удосконалення знарядь руйнування»³.

---

¹ Кондратьев, Н. Г. Проблемы экономической динамики [Текст] / Н. Г. Кондратьев. – М. : Наука, 1989. – С. 32–35.

² Нуреев, Р. М. На пути к пониманию институциональной природы инноваций [Текст] / Р. М. Нуреев // Журн. институцион. исслед. – 2012. – Т. 4, №2. – С. 7.

³ Бернал, Дж. Наука в истории общества [Текст] / Дж. Бернал. – М. : ИЛ, 1999. – С. 667.

Проблемі взаємозв'язку інновацій з економічним зростанням була присвячена нобелівська лекція (1971) С. Кузнеця, в якій було сформульовано ряд нових підходів до теорії інновацій, що розвивають ідеї Й. Шумпетера і Дж. Бернала. С. Кузнец ввів у науковий обіг поняття «епохальні» інновації для позначення переворотів, які відбуваються раз на кілька століть і радикально змінюють обличчя суспільства. Він зазначає, що «основні прориви в розвитку людського знання, ті, які явилися головними джерелами довгострокового економічного зростання і широко розповсюдилися в світі, можна назвати епохальними нововведеннями. Мінливий курс економічної історії можна мабуть, розділити на економічні епохи, кожна з яких визначається епохальними нововведеннями з притаманними їй характеристиками зростання»¹.

С. Кузнец прийшов до висновку, що прискорення темпів економічного зростання в індустріальну епоху пов'язано з епохальними нововведеннями – новим джерелом зростання став прискорений розвиток науки.

Сучасний етап розвитку теорії інновацій починається з публікації монографії Г. Менша «Технологічний пат: інновації долають депресію». Потім пройшли міжнародні конференції, присвячені теорії довгохвильових коливань в економіці М. Кондратьєва і Й. Шумпетера. Слід зазначити роботи Я. Ван Дейна «Довгі хвилі в економічному житті», К. Фрідмена, Дж. Кларка, Л. Суте «Безробіття і технічні нововведення. Вивчення довгих хвиль економічного розвитку», Ю. В. Яковця «Прискорення науково-технічного прогресу: теорія і економічний механізм», С. М. Меньшикова, Л. А. Клименко «Довгі хвилі в економіці. Коли суспільство змінює шкіру», І. С. Барютіна «Управління технічними нововведеннями в промисловості» і багато інших.

У сучасній економічній інноватиці виділяється два основні підходи до аналізу поняття «інновація»:

1. Інновація розглядається як процес впровадження нововведень;

---

¹ Кузнец, С. Современный экономический рост: результаты исследований и мышлений [Текст] : Нобелевская лекция / С. Кузнец // Нобелевские лауреаты по экономике / под ред. Ю. В. Яковца. – СПб. : Гуманистика, 2003. – С. 105.

2. Інновація розглядається як результат творчого процесу¹.

З точки зору першого підходу інновація – це процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко – економічні та інші зміни в соціальному середовищі².

Більшість же теоретиків і практиків в області управління під інновацією (нововведенням) розуміють результат реалізації нових ідей і знань з метою їх практичного використання для задоволення певних запитів споживачів³.

За міжнародними стандартами інновацію також визначено як кінцевий результат відповідної діяльності, що втілений у новому чи вдосконаленому технологічному процесі, використовуваному в практичній діяльності, чи в новому підході до надання соціальних послуг⁴. Трактуювання цього поняття на державному рівні дає Закон України «Про інноваційну діяльність»: інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентноспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення – виробничі,

---

¹ Кузнецова, Ю. А. Особенности типологии инноваций зарубежных и отечественных ученых [Текст] / Ю. А. Кузнецова // Инновац. деятельность. – 2014. – № 3. – С. 32–38.

² Див.: Ільїн, В. В. Концепт «інновації»: історія, сучасність, смисл [Текст] / В. В. Ільїн // Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : колект. моногр. – К. : Пед. думка, 2008. – С. 99; Rune Dahl Fitjar. Innovating in the periphery: Firms, values, and innovation in Southwest Norway [Електронний ресурс] / Rune Dahl Fitjar, Andres Rodriguez-Pose // Working papers series in Economics and Social Sciences. – 2009. – № 13. – Режим доступу: www.imdea.org; Vedres, A. Inventions and globalization: Innovation potential by countries [Електронний ресурс] / Andras Vedres. – Режим доступу: <http://www.invention-ifa.ch>; Сидоров, А. В. Процессные инновации в современной теории инноваций [Текст] / А. В. Сидоров, О. А. Курносова // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 11 (137). – С. 51–52.

³ Див.: Інноваційний потенціал: сучасне становище і перспективи розвитку [Текст] : монографія / В. Г. Матвейкин, С. И. Дворецкий, Л. В. Минько и др. – М. : Машиностроение-1, 2007. – С. 6; Кирьяков, А. Г. Воспроизводство инноваций в рыночной экономике (Теоретико-методологический аспект) [Текст] / А. Г. Кирьяков. – Ростов н/Д : РГУ, 2000. – С. 23; Чайковская, Н. В. Сущность инноваций: основные теоретические подходы [Текст] / Н. В. Чайковская, А. Е. Панягина // Современ. экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2011. – № 4. – С. 57–59.

⁴ Статистика науки и инноваций [Текст] : крат. терминолог. слов. / под ред. Л. М. Гохберга. – М. : Центр исслед. и статистики науки, 1996. – С. 97.

адміністративні, комерційні та інші, що істотно полегшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери¹.

Нині проблема інтерпретації інноватики не вичерпується тільки економічним контекстом. Цей феномен зруйнував традиційні межі економічної теорії і набув загальносоціального характеру. З кінця ХХ ст. дослідниками були зроблені численні і дуже плідні спроби подолання техніко-економічної парадигми, що склалася, у вивченні цього явища, розширення предметної області інноватики.

В зв'язку з цим в сучасній науковій літературі існує два підходи до визначення інноватики: вузький (соціально-економічний) і широкий (соціально-філософський). Прибічники вузького підходу розділяють традиційну точку зору на суть інновації і особливо акцентують свою увагу на її ринковій значущості, прибутковості, комерційному ефекті. Прибічники ж широкого підходу не обмежують теоретичний аналіз інновації тільки техніко-економічним аспектом (В. Б. Агранович, Ю. Д. Гранін, Ю. А. Ковилін, Л. Я. Косалс, С. О. Лебедев, Ю. Г. Ліпец, Ю. О. Карпова, Б. Ф. Усманов, М. О. Федотов та ін.). Вони зв'язують цей феномен безпосередньо з розвитком інших сфер суспільного життя.

Відповідно до соціально-філософського підходу інновація охоплює увесь соціальний простір. Її природа універсальна. Вона проявляється в кожній функціональній підсистемі суспільства: економічній, політичній, соціальній і духовно-культурній. Інновація як соціально-філософська категорія відбиває динаміку сучасного життя в усьому різноманітті її взаємозв'язків, пронизує усі сфери життя суспільства, допомагає розкрити логіку його розвитку, сприяє виділенню і синтезу світоглядних і методологічних моментів, є невід'ємною частиною осмислення людиною свого досвіду життя і, отже, набуває онтологічного значення.

Усі види інновацій, існуючі в суспільстві (техніко-технологічні, економічні, політичні, правові, власне соціальні, педагогічні, наукові, культурні та ін.) є соціальними інноваціями, оскільки вони є соціальними феноменами і відносяться до тієї або іншої сфери соціального життя.

---

¹ Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 04.07.2007 №40-IV (зі змінами і допов.) // Офіц. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. однієї з найважливіших характеристик соціуму стає його загальна інновізація. Звідси і виникнення в теоретичному дискурсі нового терміну – «інноваційне суспільство». Вже в 1991 р. англійські дослідники А. Амін і К. Робінс констатували, що сучасна індустріальна система, яка ґрунтується на інноваціях, є «новим вираженням локальної і глобальної динаміки»¹.

Вперше визначення інноваційного суспільства було надане в декларації Санкт-Петербурзького саміту G8. В ній вказується, що інноваційне суспільство – «це суспільство, яке на постійній основі шукає, розробляє, впроваджує інновації і за рахунок цього увесь час рухається вперед»².

Інноваційне суспільство як новий етап цивілізаційного розвитку не просто відкрите для інновацій. Воно саме безперервно генерує інновації різних видів і рівнів. Його функціонування повністю залежить від швидкості впровадження нового знання в усі сфери суспільного життя. Таке суспільство є найбільш динамічним і стійким, але при дотриманні однієї умови: воно повинне вірно оцінювати наслідки впровадження кожної інновації і виключати ті, які становлять загрозу для життя людини.

Інноваційне суспільство, на думку В. Л. Романова, характеризується зростаючою динамічністю складних соціальних трансформацій, обумовлених інтенсивністю розвитку і широким поширенням прогресу³. Воно займається безперервним практичним втіленням нових ідей, винаходів у вигляді інноваційних продуктів праці або технологій їх створення, методів організації і управління виробництвом для поліпшення всіх якісних і кількісних економічних та інших соціальних показників як на мікро-, так і на макrorівні.

Слід зауважити, що інноваційний розвиток – це спосіб функціонування соціальних систем, при якому тенденції впровадження нових ідей, технологій, норм і цінностей в усіх сферах суспільства переважають над протилежними тенденціями збереження існуючого стану.

---

¹ Amin, A. These are not Marshallian times [Текст] / A. Amin, K. Robins // Innovation Networks: Spatial Perspectives. – London, 1991.

² Декларація Санкт-Петербурзького саміта G8 [Текст]. – СПб., 2006. – С. 2.

³ Романов, В. Л. Соціально-інноваційний виклик державному управлінню [Електронний ресурс] / В. Л. Романов. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/Romanov555>.

Складність проблеми інноваційного розвитку суспільства пов'язана в першу чергу з тим, що в цьому випадку діють закони функціонування систем: для свого існування система потребує балансу між двома протилежними тенденціями – збереження свого стану і розвитку. Переважання однієї з цих тенденцій веде або до руйнування системи і хаосу в соціальному і екзистенціальному сенсі, або до застою, ведучому рано чи пізно до того ж руйнування відкритої системи, що втрачає здатність адекватно реагувати на виклики і імпульси, неминуче проникаючи в систему ззовні, – з боку інших соціальних систем або приводи. Як відмічає Н. В. Плотников, творча ідея як передумова інновації є однією з її численних складових. Інновації ж – це ще і спосіб організації і отримання результату творчої діяльності в створенні і закріпленні нового. Але творче начало, що породжує інноваційні ідеї, не завжди здатне пробитися через традиційні стереотипи. Виникає одна з основних проблем в становленні інноваційного суспільства – проблема співвідношення інновації і традиції в соціальному розвитку¹.

У контексті соціальної філософії традиція визначається як «спосіб буття і відтворення елементів культурної спадщини, що фіксує стійкість та спадковість досвіду поколінь, часів та епох»². Традиція, з одного боку, акумулює в собі систему норм і цінностей, що складають основу соціуму, культури або інтелектуального правління. З іншого боку, вона виступає «формою взаємодії сучасного і минулого, механізмом збереження і передавання образів, прийомів і навичок діяльності, що мають конкретно історичну реалізацію»³. Без традиції інновація неможлива. «Традиція – історичний шаблон в темі, запитаннях, у відповідях, у способі думки, у задачах і способах їх вирішення і т. п. Будь-яка сталість, що слугує опорою для можливих інновацій,

¹ Плотников, Н. В. Социальная инновация: специфика социологического анализа категории [Текст] / Н. В. Плотников // Вестн. РУДН. Серия: Социология. – 2009. – № 4. – С. 52.

² Толстых, В. И. Традиции [Текст] / В. И. Толстых // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии Рос. акад. наук ; науч. ред. совет: В. С. Степин (пред.) [и др.]. – М. : Мысль, 2001. – С. 87.

³ Добродородный, Г. Д. Статус методологических инноваций в современном научном познании [Текст] / Г. Д. Добродородный // Пробл. управления. – 2009. – № 4 (33). – С. 106.

може розглядатися як «традиція», – зазначає В. П. Візгін¹. Отже, інновація у сукупності з традицією утворює нерозривну єдність, в якій традиція постає як своєрідна «точка відліку» інноваційності. Варто наголосити на тому, що сама інновація («стала» її форма) згодом стає традицією. Відбувається своєрідний діалектичний розвиток: традиція замінюється інновацією, яка сама згодом стає традицією².

В інноваційному суспільстві, і це є його корінною відмінністю від традиційного суспільства, яскраво виражена орієнтація на інновації, на поступальний, нециклічний соціальний розвиток.

У традиційному суспільстві має місце інноваційна діяльність, але не інноваційна соціальна система. У ньому використання інновації полягає в тому, щоб, не змінюючи соціокультурні підстави, власну культурно-цивілізаційну природу, адаптувати до цих підстав інноваційні стратегії. Інновації в цьому суспільстві не адаптуються до людини і суспільства. Це людина і суспільство адаптується до інновацій³. Для традиційного суспільства характерна невиділена персональність, колективістський соціальний порядок, авторитарний характер влади і, в цілому, переважання локального над універсальним.

Інноваційному ж суспільству властиво переважання інновації над традицією, демократія, виділена персональність, техногенність, а також переважання універсального над унікальним⁴.

Оскільки наслідки інноваційних змін не завжди вдається прогнозувати однозначно, соціальна система з великою обережністю сприймає інновації, особливо ті, які ставлять під сумнів самі її основи. Це викликано прагненням системи до самозбереження. Цей феномен дістав назву «соціальний опір», який є селективним механізмом, що підтримує, з одного боку, стан стійкості системи і збереження соціальної стабільності, з іншого боку, позитивні зміни, що вимагають

---

¹ Визгин, В. П. Традиции и инновации: взгляд историка науки [Текст] / В. П. Визгин // Традиции и революции в истории науки : сб. науч. ст. / АН СССР, Ин-т философии ; под ред. П. П. Гайденко. – М. : Наука, 1991. – С. 187.

² Кавалеров, В. А. Концепт інновацій: цілераціональний і креативний аспекти [Текст] / В. А. Кавалеров // Перспективи. – 2011. – № 3. – С. 55.

³ Федотова, В. Г. Неклассическая модернизация и альтернативы модернизационной теории [Текст] / В. Г. Федотова // Вопр. философии. – 2001. – № 12. – С. 3–4.

⁴ Федотова, В. Г. Мир культур против культуры мира [Текст] / В. Г. Федотова // Свободная мысль. – 2003. – № 8. – С. 35.

великої гнучкості, здібності розпізнавати відхилення від соціальних норм діяльності: дисфункціональні, шкодячі суспільству, і необхідні для його розвитку, які слід заохочувати.

Соціальний опір може розрізнятися по мірі протікання залежно від масштабності інноваційних змін. Відповідно, чим масштабніша інновація, тим більше загроза безпеці, тим сильніше соціальний опір. І, навпаки, впровадження дрібних інновацій, як правило, проходить безболісно. Хоча варто визнати, що далеко не завжди соціальні очікування виправдовуються. Незначна, на перший погляд, зміна може спричинити епохальні наслідки.

Соціальні інновації та соціальний опір, як сторони соціального розвитку, взаємопронизують одне одного та обумовлюють різні прояви буття у різноманітності форм, в єдності цілого, в їхньому безперервному русі, розвитку та оновленні. Зняття діалектичного протиріччя між соціальними інноваціями та соціальним опором визначає соціальний розвиток та сприяє йому.

Сталий розвиток соціальної системи забезпечує наявність взаємозв'язку конструктивної інновації з конструктивним опором. В даній ситуації соціальні інновації, які спрямовані на розширення міри життя соціальної системи, врівноважуються опором для забезпечення темпу та потенціалу прогресивних перетворень. Соціальний опір стримує вплив інновацій, обмежуючи їх натиск, та згладжує дестабілізаційні процеси, обумовлені інноваціями. Це відповідає гармонійному розвитку як збереженню міри інноваційного (впровадженого інноваціями) та традиційного (забезпечуваного соціальним опором)¹.

Навряд чи є рівні шанси на інноваційне суспільство у всіх народів. В зв'язку з цим формується міра інноваційного суспільства. Повною мірою прийняти інноваційний тип суспільства і стати інноваційним може тільки те суспільство, яке його породило, – західне. В цьому випадку інноваційність є характерною ознакою ідентичності західного суспільства і в значно меншій мірі – традиційного. Інновації є частиною західного цивілізаційного типу, але претендують

---

¹ Абаніна, Н. С. Стани взаємозв'язку опору та інновацій у процесах соціального розвитку [Текст] / Н. С. Абаніна // Вісн. Акад. прав. та соц. відносин Федер. профспілок України. – 2014. – № 4. – С. 5–7.

на те, щоб весь інший «недоінноватований» світ також став його частиною¹.

Становлення інноваційного суспільства – це довгий та складний процес. Наприклад, в США становлення інноваційного суспільства бере свій початок після Другої світової війни, коли починають масово створюватися дослідницькі університети, що забезпечило інтеграцію освіти і науки в реальний сектор економіки. Збільшення участі промислових корпорацій в об'ємах венчурного фінансування, починаючи з кінця ХХ ст., привело до створення механізму комерціалізації досягнень науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Крім того, держава провела демонополізацію різних галузей економіки – енергетики, транспорту, зв'язку, завдяки чому була забезпечена можливість виходу на ринок малих інноваційних компаній.

Початок цілеспрямованого інноваційного розвитку Німеччини також відноситься до періоду після Другої світової війни, коли основну роль у формуванні інноваційного суспільства відіграли державні органи, які визначали напрями здійснення науково-дослідної діяльності. У початковий період післявоєнного відновлення Німеччини значну допомогу надало США за планом Маршалла, у рамках якого надавалося фінансування підприємствам в найбільш розвинених галузях економіки – машинобудування, автомобільна промисловість, хімічна промисловість і так далі. Починаючи з 50-х років ХХ ст. спільно з американськими дослідниками велися спільні роботи у сфері космосу, авіації і атомної енергетики, в ході яких Німеччина отримала доступ до американських розробок. В цей же час почалося фінансування суб'єктів інноваційної діяльності за програмами індивідуальної цільової підтримки певних напрямів. У 70-і роки ХХ ст. виникають перші венчурні фонди, націлені на розвиток інноваційних компаній у сфері малого бізнесу, і починають реалізовуватися програми приватно-державного партнерства в науково-дослідній сфері, завдяки чому доля бюджетної системи у витратах на НДДКР скоротилася з 70% в 1970-х рр. до 30% нині.

---

¹ Зорина, Е. В. «Инновационный человек»: диалектика целостности и противоречивости [Текст] / Е. В. Зорина // Человек в инновационном обществе : сб. ст. / под общ. ред. М. А. Федотовой. – М. : ФУПРФ, 2013. – С. 64–65.

Здійснення інноваційного розвитку Швеції має також довгу історію. Проте в Швеції тільки в 2005–2008 рр. були визначені чотири пріоритетні сфери для фінансування НДДКР: медицина, біотехнології, доквілля і стійкий розвиток, створення «центрів високої технології», які є з'єднанням науково-дослідних і комерційних зусиль в інтересах ефективної комерціалізації інновацій.

Становлення інноваційного суспільства в Японії бере свій початок після закінчення Другої світової війни. Воно розпочалося із затвердження державної програми розвитку системи науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, у відповідності з якою були створені великі наукові центри, що займаються розробками в галузі фізики твердого тіла, атомної енергетики, фізики плазми, новітніх конструкторських матеріалів, космічних роботів, а також зроблені кардинальні заходи по вдосконаленню підготовки наукових кадрів і посиленню міжнародної співпраці¹.

В цілому ж, як показує міжнародний досвід, становленню інноваційного суспільства сприяють наступні чинники:

1. Послідовна і довгострокова інноваційна політика держави, з чітко сформульованими цілями і завданнями;

2. Раціональне використання наявного інноваційного потенціалу як фундаменту для реалізації інноваційної політики і формування інноваційного суспільства;

3. Зміцнення співпраці між науково-дослідним, освітнім і виробничим секторами;

4. Цільова підтримка найважливіших напрямів науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок;

5. Комерціалізація інновацій;

6. Залучення іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій;

7. Постійне вивчення і впровадження кращого міжнародного досвіду по інноваційному розвитку економіки та суспільства в цілому².

Як свідчить досвід індустріально розвинених країн, становлення інноваційного суспільства розпочинається з формування національної

---

¹ Долженков, М. А. Анализ инновационного развития различных стран [Текст] / М. А. Долженков // Инновац. деятельность. – 2012. – №2 (20). – С. 5–6.

² Монахов, И. А. Инновационные стратегии государств-лидеров – важнейшее условие преодоления кризиса и устойчивого развития на перспективу [Текст] / И. А. Монахов // Инновации. – 2011. – № 10. – С. 91–92.

інноваційної системи, орієнтованої на отримання і використання нових наукових знань, сприяння розвитку передових технологій, НДДКР, підвищення якості людського капіталу.

Загальні методологічні принципи інноваційної системи були сформульовані ще в 80–90-х рр. ХХ ст. західними вченими (С. Андерсен, М. Бальзат, Б. Джонсон, Б. Лундвалл, Р. Нельсон, К. Фрімен, Ф. Хайек). Згодом їх концепція набула подальшого розвитку зусиллями великої кількості дослідників (С. Глазьев, О. Голіченко, О. Динкін, В. Іванов, Н. Іванова та ін.).

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) визначає інноваційну систему як сукупність інститутів приватних і державних секторів, які індивідуально і у взаємодії забезпечують розвиток і поширення нових технологій.

Особлива роль інституційної складової в процесі формування та розвитку інноваційної системи відображена в позиції Н. І. Іванової, згідно з якою під інноваційною системою розуміється сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів (дрібні і великі компанії, університети, державні лабораторії, технопарки, інкубатори), а також комплекс інститутів правового, фінансового й соціального характеру, які забезпечують інноваційні процеси і мають потужні національні коріння, традиції, політичні та культурні особливості¹.

З погляду В. В. Іванова, інноваційна система являє собою національно-регіональну систему господарюючих суб'єктів, що взаємодіють в процесі виробництва, розповсюдження та використання нового економічно вигідного знання, напрямки діяльності якої визначаються державною економічною політикою і регламентуються відповідною нормативною базою². Б. Г. Салтиков інноваційну систему розглядає як сукупність всіх діючих суб'єктів та їх відносин, що забезпечує просування нових знань до їх використання³. Беручи до

---

¹ Іванова, Н. Национальные инновационные системы [Текст] / Н. Иванова. – М. : Наука, 2002. – С. 56.

² Іванов, В. В. Актуальные проблемы формирования российской инновационной системы [Електронний ресурс] / В. В. Иванов. – Режим доступу: <http://opec.ru>.

³ Салтиков, Б. Г. Национальная инновационная система: проблемы и перспективы [Електронний ресурс] / Б. Г. Салтиков. – Режим доступу: <http://www.novaman.ru>.

уваги і високо оцінюючи наведені позиції вчених, можна стверджувати, що інноваційна система представляє сукупність всіх взаємодіючих в процесі виробництва господарюючих суб'єктів, які беруть участь у створенні та розповсюдженні як нових знань, так і інноваційних технологій, які спрямовані на реалізацію стратегічних цілей сталого розвитку соціально-економічної системи і сприяють підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів даної системи.

Інноваційні системи різноманітні. Узагальнюючи існуючі у науковій літературі точки зору, слід виділити інноваційні системи, які існують на макро-, мезо-, мікро- й локальному рівнях. На макрорівні мова йде про світову інноваційну систему, міжнародні та транснаціональні системи, які є її компонентами, а також про національну інноваційну систему (НІС). На мезорівні виділяють регіональні інноваційні системи, на мікрорівні – галузеві (кластерні) інноваційні системи, а на локальному рівні – інноваційну систему конкретного підприємства.

Національні інноваційні системи окремих країн істотно відрізняються одна від одної, що проявляється у виборі пріоритетів і завданнях інноваційного розвитку, механізмах взаємодії приватного і державного сектора, значення великого і малого бізнесу, співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень і розробок, динаміки розвитку і галузевій структурі інноваційної діяльності. Відповідно до цього у світовій практиці виділяється декілька основних моделей національних інноваційних систем: європейсько-американська, японська, південно-східноазиатська та альтернативна інноваційна система.

Європейсько-американська модель інноваційної системи заснована на переважному розвитку і використанні власного науково-технологічного потенціалу для генерування інноваційного продукту, на повному циклі інноваційного процесу, включаючи появу наукової ідеї, виробництво інноваційного продукту і його реалізацію, за умови розвитку фундаментальної науки, що фінансується державою, і активної участі підприємництва.

Японська модель інноваційної системи орієнтована на використання зарубіжного науково-технічного потенціалу, доопрацювання нових знань і впровадження нововведень в економіку.

Для моделі інноваційної системи нових індустріальних країн Південно-східної Азії (Південної Кореї, Тайваня, Сінгапура, Гонконг-

га) характерні наступні ознаки: сприятливий інвестиційний клімат, високі темпи розвитку науки і інновацій, що забезпечує потреби експортноорієнтованих галузей, що виробляють технічно складні товари (електроніку і автомобілі), широкий доступ населення до різних форм освіти.

Відмінними рисами альтернативної моделі інноваційної системи виступають: зниження об'єму НДДКР, низький рівень розвитку електронної промисловості, незначна питома вага експортної продукції за умови ефективного розвитку окремих галузей легкої промисловості (таблиця. 1).

Інноваційні моделі, які характерні для провідних «інноваційних» країн, не підходять для України в «чистому» вигляді. Так, європейсько-американська модель вимагає значних фінансових вкладень на всіх стадіях інноваційного процесу, зацікавленості в здійсненні інновацій з боку національних підприємств, наявності дослідницької бази підприємств і ВНЗ, розвинених партнерських стосунків між державою, бізнесом і академічними кругами. В Україні ж склалося в цьому відношенні складна ситуація, зламати яку навряд чи вдасться в найближчій перспективі.

Що ж до японської моделі національної інноваційної системи, то вона заснована на використанні і впровадженні зарубіжного науково-технічного потенціалу з подальшим його нарощуванням усередині країни. Основним обмеженням в цьому випадку виступає конкурентна стратегія розвинених країн. Нині український інноваційний бізнес не здатний конкурувати з великими іноземними компаніями, які мають не лише значний досвід в цій сфері, але і величезні ресурси.

З урахуванням об'єктивних тенденцій розвитку національної економіки для України прийнятною є модель національної інноваційної системи, яка заснована на використанні власного науково-технічного потенціалу із залученням іноземних інвестицій і технологій. Формування і розвиток ефективного інноваційного сектора повинні здійснюватися із залученням передових досягнень науки і техніки, що включають як вітчизняні винаходи (у разі їх конкурентоспроможності з іншими країнами), так і іноземні «ноу-хау», що перевершують по рівню ефективності застосування вітчизняні науково-технічні можливості.

Таблиця 1

Характеристика національних інноваційних систем¹

Європейсько-американська	Японська	Південно – східноазиатська	Альтернативна
<ul style="list-style-type: none"> – низька інфляція; – високі темпи зростання економіки; – імпорт ідей, фахівців, робочої сили, сировини, матеріалів і фінансового капітала; – швидке зростання об'ємів НДДКР; – акцент на продуктивність і ефективність продукції; – використання інструментів прямого впливу бюджетних коштів на НДДКР через підряди; 	<ul style="list-style-type: none"> – низька інфляція; – високі темпи зростання економіки; – витрати на НДДКР понад 3% ВВП; – високий освітницький рівень населення; – обмеженість національних сировинних та енергетичних ресурсів; – імпорт сировини, матеріалів; – акцент на низьку енергоємність і матеріаломісткість продукції; 	<ul style="list-style-type: none"> – помірна інфляція; – низький зовнішній борг; – високий рівень іноземних інвестицій; – швидке зростання обсягів НДДКР (1–2% ВВП); – НДДКР в підприємницькому секторі зростають випереджаючими темпами, їх доля в національних НДДКР не менше 40–65%; адаптація імпортованих технологій масового виробництва; 	<ul style="list-style-type: none"> – інфляція, що галопує або висока інфляція; – постійний тиск зовнішнього боргу; – низький рівень іноземних інвестицій; – стагнація або зниження об'єму НДДКР (менше 0,5% ВВП); – НДДКР в приватному секторі розвиваються повільно, їх питома вага менше 30% загальнонаціональних НДДКР;

¹ Стратегія інноваційного розвитку регіонів Росії і роль університетських комплексів в модернізації об'єктів розробки [Текст] / В. А. Голенков, В. Г. Степанов, Ю. С. Степанов, П. Н. Машегов. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Машиностроение, 2007. – С. 115.

Закінчення таблиці 1

Європейсько-американська	Японська	Південно – східноазиатська	Альтернативна
<ul style="list-style-type: none"> – розвиток фонду і модернізація виробництва, венчурне фінансування, бізнес-інкубатори, лізингові компанії; – акцент на управлінські інновації, з метою полегшення адаптації технологій виробництва до регіональних умов; – пріоритет впровадження інновацій на ранніх стадіях в малих формах підприємства; – реалізація інноваційної продукції на внутрішньому і зовнішніх ринках. 	<ul style="list-style-type: none"> – зміщення пріоритетів у бік прикладної науки, об'єм фінансування фундаментальних робіт не перевищує 30% від загальних витрат; – пряма і непряма державна підтримка прикладних НДР; – активна робота з пошуку інформації у всьому світі про новітні відкриття (фундаментальних, технічних винаходів і так далі), з подальшою їх реалізацією у рамках великих і середніх корпорацій; – реалізація інноваційної продукції на внутрішньому і зовнішніх ринках. 	<ul style="list-style-type: none"> – швидкозросла конкурентоспроможна електронна промисловість, орієнтована на експорт; – універсальний доступ до освіти, швидке зростання системи вищої освіти; – висока питома вага випуску інженерів в структурі підготовки науково-технічних кадрів; – порівняно невеликі відмінності в рівні доходу населення; – високі темпи економічного зростання, продуктивності праці і НТП. 	<ul style="list-style-type: none"> – дуже слабка електронна промисловість, – невелика питома вага продукції на експорт; – великі відмінності в доступах окремих категорій населення до освіти, деградація системи вищої освіти; – великі відмінності в рівні доходів населення; – низькі темпи економічного зростання, продуктивності праці і НТП.

Основні напрями розвитку НІС в Україні визначені у прийнятій «Концепції розвитку національної інноваційної системи», серед яких:

1. Створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень шляхом збільшення частки наукових та науково-технічних досліджень, спрямованих на створення нових видів інноваційної продукції, врахування кон'юнктури світового ринку під час визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності; інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок до світової інноваційної системи; реформування системи освіти з урахуванням вимог європейських стандартів і збереження культурних та інтелектуальних національних традицій.

2. Забезпечення розширеного відтворення знань на основі інтеграції діяльності вищих навчальних закладів, академічних та галузевих наукових установ шляхом підвищення рівня фондоозброєності державного сектору наукових досліджень і розробок, концентрації ресурсів на пріоритетних напрямах розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності, створення умов для організації високотехнологічного виробництва; посилення взаємодії освіти та науки, створення університетів дослідницького типу на базі провідних ВНЗ.

3. Забезпечення розвитку системи фінансово-кредитної підтримки реалізації конкурентоспроможних науково-технічних та інноваційних програм шляхом забезпечення розвитку мережі спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ, розширення їх прав на участь у створенні корпоративних інвестиційних фондів; створення умов для інвестування венчурного капіталу у високотехнологічні інноваційні проекти; упровадження механізму надання на конкурсній основі грантової підтримки вченим.

4. Забезпечення розвитку виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури шляхом підтримки малого інноваційного бізнесу; створення економічних стимулів розвитку наукових парків на базі вищих навчальних закладів, технологічних парків, технополісів та інших інноваційних структур.

5. Забезпечення розвитку ефективної інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової інфраструктури інноваційної діяльності шляхом реформування системи науково-технічної інформації, роз-

ширення можливостей доступу до інформації юридичних та фізичних осіб через Інтернет.

6. Створення умов для трансферу технологій та підвищення ефективності охорони прав інтелектуальної власності шляхом формування та забезпечення розвитку ефективної системи капіталізації результатів інтелектуальної діяльності.

7. Забезпечення підвищення рівня інноваційної культури суспільства шляхом популяризації інноваційної діяльності через ЗМІ, упровадження навчальних програм, спрямованих на виховання у молоді творчого мислення та позитивного ставлення до інновацій¹.

Незважаючи на відмінності в моделях національної інноваційної системи, проте, слід зазначити, що об'єднуючою рисою для них є лідерство держави. Жодна національна система не була побудована без активної участі держави.

Держава здатна задавати «правила гри» в інноваційній сфері за рахунок здійснення інноваційної політики, яка визначається державною науково-технічною політикою і політикою в області охорони інтелектуальної власності.

В узагальненому вигляді інноваційна політика держави може бути визначена як взаємопов'язана сукупність заходів органів державної влади, спрямованих на забезпечення стимулюючої дії на суб'єктів економіки і суспільства в цілому з метою випуску ними нових конкурентоздатних видів продукції, розробки і впровадження нових прогресивних технологій, нововведень організаційного, економічного, соціального і іншого характеру.

В якості основних елементів державної інноваційної політики можуть бути виділені: законодавче забезпечення інноваційної політики; формування і сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; прогнозування інноваційної активності в суспільстві; планування і програмування заходів інноваційної політики; захист прав на інтелектуальну власність; податкове стимулювання інноваційної діяльності; амортизаційне стимулювання інноваційної активності; сприяння розвитку інноваційноорієнтованого малого підприємництва; стимулюван-

---

¹ Концепція розвитку національної інноваційної системи [Електронний ресурс] : розпорядження Каб. Міністрів України від 17.06.2009 № 680-р. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-р.

ня розвитку науки і освіти як найважливіших умов інноваційної активності в суспільстві; безпосереднє державне інвестування в інноваційні проекти; формування сприятливої інноваційної культури.

Як показує світовий досвід, основною роллю держави при формуванні НІС є стимулювання активності підприємницького сектору в розробці інноваційних продуктів і фінансуванні інноваційної діяльності.

Найважливішим напрямом стимулювання інноваційних процесів за кордоном є надання податкових пільг науковим організаціям, а також підприємствам і інвесторам. Це дозволяє державі цілеспрямовано стимулювати інноваційну активність в пріоритетних галузях, впливати не лише на структуру і чисельність наукових організацій, але і на структуру виробництва.

У більшості країн (Канада, США, Японія, Франція та ін.) передбачається 100% виключення з оподатковуваного доходу витрат на інновації, а в окремих країнах стимули навіть перевищують інвестиції (наприклад, в Австралії податкова пільга складає 150%).

Один зі світових лідерів у сфері інновацій, Японія, традиційно використовує наступні методи стимулювання інноваційного розвитку:

- можливість застосування прискореної амортизації для науково-дослідного устаткування;
- податкові знижки з витрат на інноваційні розробки;
- податкові пільги за витратами на придбання зарубіжних технологій;
- податкові пільги на науково-дослідні витрати.

У ряді промислово розвинених країн, окрім податкових пільг, використовуються і інші методи підтримки інноваційної діяльності, наприклад, гранти і субсидії. Широке поширення отримала система прискореної амортизації основних засобів, призначених для використання у сфері наукових розробок, створення кластерів¹.

---

¹ Курочкин, А. А. Анализ механизмов стимулирования инновационной деятельности за рубежом [Текст] / А. А. Курочкин, М. Л. Малыгин, Л. В. Шевчук // Инновац. деятельность. – 2010. – № 2. – С. 37; Харт, Д. А. Инновационные кластеры: основные идеи [Електронний ресурс] / Д. А. Харт. – Режим доступу: <http://www.innosys.spb.ru>; Хасаев, Г. Р. Кластеры – современные инструменты повышения конкурентоспособности региона (через партнерство к будущему) [Електронний ресурс]. Ч. 1 / Г. Р. Хасаев, Ю. В. Михеев. – Режим доступу: <http://www.compass-r.ru/st-5-03-1.html>.

У цілому прийнято виділяти три основні державні стратегії підтримки інноваційної діяльності:

- стратегія активного втручання;
- стратегія децентралізованого регулювання;
- змішана стратегія.

Державна стратегія активного втручання виходить з визнання інноваційної діяльності як детермінуючого фактору росту національної економіки. При цій стратегії мають місце тісні зв'язки між органами державного управління та товаровиробниками. Держава виконує не тільки орієнтуючі функції, але і відіграє активну роль в організації та фінансуванні багатьох важливих наукових програм і проектів.

Стратегія активного втручання активізує інноваційну діяльність в Японії, Франції, Нідерландах та інших країнах.

При здійсненні стратегії децентралізованого регулювання, яка використовується у США, Великобританії та ряді інших країн, держава зберігає за собою лідируючі позиції, але при цьому відсутні жорсткі директивні зв'язки, які є характерними для стратегії активного втручання. Воно пропонує суб'єктам господарювання створені в держсекторі науково-технічні нововведення і створює інфраструктуру інноваційної сфери, формує сприятливі умови для підвищення інноваційної активності всіх учасників інноваційної діяльності, виділяє державні ресурси для створення початкового попиту на нововведення.

Змішана державна стратегія активізації інноваційної діяльності характерна для Швеції та інших країн, в економіці яких значна частина припадає на державний сектор. Держава зацікавлена у підтримці високого експортного потенціалу галузей цього сектора. У цьому зв'язку вона використовує по відношенню до державних підприємств стратегію активного втручання, а до решти – стратегію децентралізованого регулювання.

Крім того, за кордоном держава виконує функцію додаткового стимулювання, яка реалізується за допомогою інструментів економічної політики (кредит, податки, антитрестове законодавство, регулювання міжнародного обміну технологіями та ін.), що сприяє сут-

тєвому зменшенню вартості її ресурсів, а також підвищенню їх доступності та якості¹.

У національних інноваційних системах усіх країн генерація інновацій здійснюється креативним блоком, до складу якого входять галузева наука, державні наукові установи та університети.

Біля витоків галузевої науки стояла Німеччина. Саме в цій країні ще в ХІХ ст. виникли перші експериментальні і дослідницькі лабораторії. Нині великі компанії розробляють самі пріоритетні напрямки розвитку науки, що вимагають значних фінансових, трудових, організаційних і тимчасових ресурсів, а середні і малі фірми приватного бізнесу зосереджені на менш значних дослідницьких проблемах.

У США в рамках галузевої науки головною рушійною силою генерації інновацій є найбільші корпорації, у діяльності яких слід виділити дві особливості:

- значна частка витрат корпорацій з фундаментальних досліджень;
- централізація фундаментальних досліджень і децентралізація прикладних дослідних робіт.

Це означає, що основний обсяг фундаментальних досліджень здійснюється на базі науково-технічного центру (НТЦ) корпорації, а прикладні науково-дослідні роботи розподілені по спеціалізованих лабораторіях, конструкторських бюро і т. п. в кожному відділенні фірми.

У галузевій науці таких країн як Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Швейцарія, яка зосереджена в структурі провідних корпорацій, основні зусилля спрямовані на розробку прикладної тематики, в той час як фундаментальні дослідження здійснюються на базі провідних університетів та фінансуються державою.

У Японії існує дворівнева схема побудови науково-дослідного центру в корпораціях. Її нижній рівень представлений центральною лабораторією з фундаментальних досліджень, а верхній рівень складають спеціалізовані наукові підрозділи, які зайняті в галузі прикладних досліджень.

---

¹ Курочкин, А. А. Анализ механизмов стимулирования инновационной деятельности за рубежом [Текст] / А. А. Курочкин, М. Л. Малыгин, Л. В. Шевчук // Инновац. деятельность. – 2010. – № 2. – С. 38.

Разом з тим істотну підтримку галузевій науці надає і держава. Для цього використовуються різні інструменти стимулювання науково-дослідної діяльності, зокрема – субсидії на оплату праці персоналу, зайнятого науковими дослідженнями і розробками; податкові пільги для підприємств, що здійснюють НДДКР; програми пільгового кредитування фірм, які здійснюють наукові дослідження та ін.¹

Найважливішою складовою креативного блоку національної інноваційної системи виступають державні наукові установи. Хоча вони поступаються галузевим інститутам і університетам за обсягами фінансування та обсягами проведених наукових досліджень, разом з тим саме на них покладаються самі довгострокові важкоокуповуємі і надзвичайно важливі з точки зору національних інтересів фундаментальні дослідження та престижні прикладні розробки².

У США державне стимулювання здійснюється через ряд міністерств і відомств, які контролюють роботу дослідних інститутів, лабораторій і бюро. Найбільш вагому роль в інноваційних розробках грають чотири відомства – Міністерство оборони, Національне агентство з аеронавтики і космонавтики, Міністерство охорони здоров'я і Міністерство енергетики.

На Міністерство оборони, яке займає лідируюче положення в інноваційних дослідженнях, доводиться 46% державних витрат у галузі наукових досліджень. У його підпорядкуванні знаходяться 68 науково-дослідних інститутів, центрів і лабораторій, які займаються дослідницькою діяльністю по замовленнях міністерства і в той же час активно передають технологічні розробки цивільним інститутам та підприємствам для впровадження в масове виробництво.

Діяльність інших державних наукових установ США побудована на аналогічній системі. При цьому слід зауважити, що всі фундаментальні дослідження, що проводяться в державних наукових установах, фінансуються з одного загальнонаціонального джерела – Національного наукового фонду, а прикладні – через міністерства і відомства³.

---

¹ Семенов, А. И. Креативный блок национальной инновационной системы [Текст] / А. И. Семенов // Инновац. деятельность. – 2013. – № 1. – С. 64–65.

² OECD Reviews of Innovation Policy: Russian Federation 2011. OECD Publishing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/101787/9789264113138-en>.

³ Швецов, Д. Сравнительный анализ государственной политики стран мировой «триады» [Електронний ресурс] / Д. Швецов. – Режим доступу: <http://geopub.narod.ru/student/shvecov/1/4.htm>.

У Японії головним координатором діяльності державних наукових установ є Міністерство зовнішньої торгівлі і промисловості. Але потрібно відзначити, що до початку ХХІ ст. державні наукові установи не займалися фундаментальними дослідженнями. Основний акцент в їх діяльності робився на проривних технологіях прикладного характеру. При цьому вони самостійно не розроблялися. З-за кордону купувалися запатентовані ідеї та ліцензії, які в НДІ і КБ адаптувалися до специфіки японської економіки. Однак пізніше, коли стала очевидною обмеженість такої інноваційної стратегії, почало здійснюватися фінансування досліджень фундаментального характеру.

У Німеччині, в якій на законодавчому рівні обмежено федеральне урядове втручання у вибір пріоритетів у наукових дослідженнях, взагалі відсутні загальнонаціональні державні наукові установи. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження проводяться в приватних галузевих наукових установах і університетах. Їх фінансування здійснюється з трьох джерел: федерального бюджету, регіонального бюджету і внутрішніх джерел НДІ, університетів, лабораторій.

Координатором наукових пріоритетів та посередником між науковими установами та бізнесом є чотири наукові товариства: Об'єднання німецьких дослідницьких центрів ім. Гельмгольца; Наукове товариство ім. Фраунгофера; Товариство ім. Макса Планка і науково-дослідні установи «Блакитного списку».

Схеми роботи державних наукових установ, які склалися в США, Японії та Німеччині, із певними варіаціями повторюються в інших інноваційно розвинених державах¹.

Креативним компонентом національної інноваційної системи є університети, які готують висококваліфікованих кадрів для інноваційної сфери, активно займаються науковою діяльністю, генерацією нового знання і технологій. При цьому ключова роль у національній інноваційній системі відводиться дослідницьким університетам. Кращі з них за світовими мірками забезпечують лідерство тієї або іншої країни в побудові інноваційного суспільства. Такі університети є національними центрами по виробництву нових наукових знань і підготовці висококваліфікованих кадрів, здатних ці знання отримувати, поширювати і перетворювати на товари і послуги.

---

¹ Семенов, А. И. Креативный блок национальной инновационной системы [Текст] / А. И. Семенов // Инновац. деятельность. – 2013. – № 1. – С. 68.

Світовий досвід свідчить про те, що, незважаючи на певні національні відмінності, можна виділити два основні критерії віднесення ВНЗ до переліку дослідницьких університетів: 1) великий об'єм фінансування і висока результативність наукових досліджень; 2) великий масштаб підготовки фахівців вищої наукової кваліфікації (аспірантура, докторантура). Так, наприклад, відповідно до класифікації установ вищої освіти, запропонованої Фондом Карнегі, дослідницькі університети характеризуються найбільшим об'ємом фінансової підтримки досліджень і розробок із засобів федерального бюджету, а також тим, що вони щорічно присуджують не менше 50 докторських ступенів по широкому спектру наукових напрямів. Близькі критерії надбання університетам статусу світового класу затверджені Лігою європейських університетів: 1) виконання наукових досліджень на світовому рівні (excellence) не менше чим по трьох напрямках; 2) інтеграція наукових досліджень до освітньої діяльності; 3) підготовка аспірантів (PhD) по наукових напрямках рівня excellence¹.

Створення інноваційних університетів відбувається трьома шляхами. Перший шлях полягає у відборі невеликої кількості національних університетів, належного рівня й потенціалу, які вдосконалюються шляхом додаткового бюджетного фінансування.

Другий підхід базується на злитті окремо існуючих університетів в один новий, що відповідає світовим показникам.

Третій напрямок передбачає створення нових університетів світового класу «з нуля»².

Кількість дослідницьких університетів в кожній країні невелике відносно загального числа ВНЗ. Наприклад, в США дослідницьких університетів світового класу налічується близько 150 з 4800 ВНЗ, в Китаї – близько 100 при загальній кількості приблизно 5 тис. ВНЗ. У Індії налічується 10 таких університетів з наявних 18 тис. ВНЗ. Ці учбові заклади проводять найбільший об'єм оригінальних досліджень

---

¹ Национальные исследовательские университеты: вопросы формирования и развития сети [Електронний ресурс] : «круглый стол», 12 дек. 2008 р. – М. – Режим доступу: http://www.strf.ru/organization.aspx?CatalogId=221&d_no17248; Чупрунов, Е. В. Классический исследовательский университет в инновационном обществе знаний [Текст] / Е. В. Чупрунов, С. Н. Гурбатов // Инновации. – 2010. – № 1. – С. 6–7.

² Roberts, E. B. Entrepreneurial Impact: The Role of MIT [Текст] / Edward B. Roberts and Charles Eesley. – MIT Sloan School of Management. February 2009.

як фундаментальних, так і прикладних і отримують найбільше фінансування для проведення своєї науково-дослідної роботи¹.

У складі університетів таких країн, як США, Великобританія і Німеччина, зосереджена близько половини усіх учених. Їх доля в проведенні НДДКР складає від 14,5% досліджень в Японії до 25% в окремих країнах Європи (Нідерланди, Бельгія)². В усіх розвинених країнах університети виконують не тільки наукову і освітню функцію у складі НІС, але виступають важливим елементом формування кластерних регіональних інноваційних підсистем. У системі «університет – промислові групи» науково-дослідницька діяльність лягає в першу чергу на університет, так як у нього зосереджена основна фундаментальна і прикладна база з інноваційної тематики. Через венчурні компанії інноваційні університети мають можливість ефективно і оперативно здійснювати трансфер знання в нові технології. У свою чергу, фінансування університетів з боку держави і приватного бізнесу безпосередньо залежить від результатів їх науково-дослідницької діяльності.

Становлення інноваційного суспільства, що являє собою новий етап у розвитку світової цивілізації, неможливе без наявності спеціалізованої інноваційної інфраструктури, яка є невід'ємним компонентом національної інноваційної системи. Вона включає сукупність суб'єктів, що здійснюють матеріально-технічне, інформаційне, консультаційне і інше забезпечення інноваційної діяльності. З урахуванням рекомендацій ЮНЕСКО до інноваційної інфраструктури можуть бути віднесені установи, які здійснюють:

- поширення науково-технічної інформатики (інститути, центри, бібліотеки, музеї, ботанічні і зоологічні сади);
- поширення науково-технічної інформатики через Інтернет, у тому числі по конкретних замовленнях (мережеві центри, провайдери);
- переклад, редагування і видання науково-технічної літератури, у тому числі в електронному вигляді;

---

¹ Altbach, P. The Road to Academic Excellence: The Making of World Class Research Universities [Текст] / Philip Altbach, Jamail Salmi. – Washington, DC : The World Bank, 2011. – С. 25–26.

² Казакова, Н. Университеты и экономика, основанная на знаниях [Текст] / Н. Казакова. – Саратов : Саратов. гос. ун-т, 2002. – С. 115.

- дослідження (геологічні, гідрологічні, топографічні, метеорологічні, кадастрові) і розвідку корисних копалин;
- збір даних про соціально-економічні явища (соціологічні опитування, маркетингові, екологічні дослідження);
- випробування, стандартизацію, метрологію, сертифікацію і контроль якості продукції і технологій;
- патентно-ліцензійну діяльність;
- лізинг і прокат устаткування, наукових приладів, вимірювальної техніки;
- сприяння малому бізнесу і починаючим підприємцям (технопарки, інкубатори);
- венчурне фінансування;
- консультування клієнтів з підготовки бізнес-планів, проектів, оцінці і реалізації конкретних інновацій;
- діяльність обчислювальних і пресингових центрів загального користування¹.

Досвід різних держав світу свідчить про те, що в якості територіальних форм комплексної підтримки інноваційних підприємств, інтеграції науки і виробництва, особливо широко використовуваних в останні десятиліття, виступають такі складові інноваційної інфраструктури, як технополіси, технопарки, інноваційні центри, інкубатори інноваційного бізнесу, центри трансферу технологій, де малі інноваційні підприємства на обмежений термін (як правило, що не перевищує 5 років) отримують істотні пільги і підтримку для своєї діяльності.

На сучасному етапі інноваційного розвитку широко поширеним явищем в державному і приватному секторах економіки розвинених країн стали центри трансферу технологій. У США, наприклад, вони створені як у великих галузевих корпораціях, так і в державних структурах – в Аерокосмічному агентстві, міністерствах оборони, енергетики і інших відомствах. У світі зараз налічуються тисячі вказаних центрів різних профілів і структур. Вони багато в чому сприяли зміні менталітету підприємницьких кругів і державного апарату у бік значного підвищення їх сприйнятливості до здійснення інноваційної діяльності².

---

¹ Див.: Хрищев, Е. И. Инновационный менеджмент [Текст] / Е. И. Хрищев. – Кишинёв : Молд. экон. акад., 2001. – С. 121.

² Нехорошева, Л. Н. Научно-технологическое развитие и рынок [Текст] / Л. Н. Нехорошева. – Минск : БГЭУ, 2006. – С. 132.

Становлення інноваційного суспільства вимагає здійснення модернізації, реконструкції і технічного переоснащення вже існуючих підприємств, створення сучасних виробництв. Для цього потрібні, безумовно, чималі інвестиції і ефективні фінансові інструменти.

Нині, як це витікає з ритму технологічного розвитку, що склався, п'ятий технологічний устрій близький до меж свого зростання. Ознаками його завершення є зріст і падіння цін на енергоносії, світову фінансову кризу. Сьогодні формується система нового, шостого технологічного устрою, становлення і зростання якого визначатиме інноваційний розвиток в найближчі два-три покоління.

П'ятий і шостий устрої мають істотні особливості в порівнянні з попередніми – це передусім різке підвищення долі і ролі наукових знань у використовуваних продуктах і технологіях, перетворення НДДКР на обов'язковий етап виробничого процесу, а знань та інформації – в основний виробничий чинник. Про це свідчить, зокрема, стабільне зростання витрат на НДДКР на початку ХХІ століття в промислово розвинених країнах (таблиця 2).

Таблиця 2

**Внутрішні витрати на дослідження і розробки
(розрахунок по паритету купівельної спроможності національних
валют; млн. дол. США)¹**

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Німеччина	52284	54448	56657	59484	61393	62448	66716	69334
Італія	15230	16810	17269	17309	17501	17827	19384	...
Канада	16688	18995	19142	20057	21536	22823	23306	23970
Великобританія	27824	29191	30636	31071	32057	33413	35591	...
США	268121	278239	277066	289736	300840	323853	348658	368799
Франція	32920	35819	38153	36887	38025	39270	41508	43360
Японія	98775	104009	108166	112274	117495	128695	138782	...

У багатьох розвинених країнах за рахунок державних коштів фінансуються НДДКР, фундаментальна наука, особливо наукові дослід-

¹ Див.: Казакова, Н. В. Системные кризисы и роль инноваций [Текст] / Н. В. Казакова // Инновац. деятельность. – 2014. – №4. – С. 31.

дження в області ядерної енергетики, космічної техніки та ін. Наприклад, в Німеччині близько половини усіх витрат на розвиток НДДКР виділяється федеральним урядом і земельними урядами. Бізнесмени отримують від держави значні фінансові ресурси для оплати праці науково-дослідного персоналу фірм, що здійснюють перспективні науково-технічні розробки.

У США в структурі асигнувань на розвиток НДДКР основних галузей приватного бізнесу 44% асигнувань доводиться на державне фінансування; 51% – на приватні корпорації; 5% – асигнують місцеві органи влади, коледжі і університети за рахунок власних засобів. Велика частина усіх фінансових коштів, що виділяються в США на НДДКР, спрямовується в такі галузі як оборонна, аерокосмічна, машинобудування, електротехніка, транспорт, хімія. Не дивно, що в результаті такого розмаху і потенціалу НДДКР американські корпорації лідирують у виробництві наукомісткої продукції високих технологій: надпотужних комп'ютерів, лазерної техніки, засобів зв'язку, біотехнології та ін. І не випадково на долю цієї країни доводиться майже половина великих нововведень, що створюються промислово розвиненими країнами¹.

В українських умовах внутрішнього інвестиційного дефіциту найчастіше доводиться звертатися до зовнішніх, зарубіжних інвесторів. Останні, з цілком зрозумілих причин, завжди переслідують свої власні економічні інтереси і потребують створення сприятливого інвестиційного клімату для вкладень великого капіталу в нові напрями розвитку спільного виробництва. Зростанню міжнародної довіри до України з боку іноземних інвесторів і кредиторів, зміцненню взаємовигідної міжнародної співпраці повинно сприяти стійкому економічному зростанню і фінансовій стабільності нашої країни.

Серед найважливіших умов, необхідних для ефективного протікання процесів інноваційного розвитку, найбільш значимим є формування інноваційної особистості як особистості нового соціального типу. Як справедливо підкреслює А. П. Нікіфоров, специфіка інновації як діяльності породжує інноваційний тип особистості. Справа в тому, що інноваційний розвиток суспільства передбачає, що інно-

---

¹ Семенов, А. И. Креативный блок национальной инновационной системы [Текст] / А. И. Семенов // Инновац. деятельность. – 2013. – № 1. – С. 64–65.

ваційна діяльність повинна стати масовою. У цьому зв'язку має виникнути новий тип особистості – інноваційний¹.

В інноваційному суспільстві людина являє собою не просто «економічну людину», під якою розуміється комплекс економічних функцій та ролей, що визначають раціональну поведінку людини в економіці індустріального типу, а багатогранну особистість, яка виступає в якості рішучого фактору й головного ресурсу суспільства інноваційного типу².

В науковій літературі представлені різні моделі інноваційної особистості (А. Інкелес, М. Крозьє, Е. Хаген, П. Штомпка, а також В. М. Шевченко, В. В. Вікторов, О. В. Зоріна та ін.). На наш погляд, особливої уваги заслуговує позиція Ю. О. Карпової, на думку якої, інноваційна особистість – це особистість, що творить сучасність, тобто здатна вплинути на хід соціального розвитку. При цьому вона сама сформована умовами сучасності. Інноваційна особистість прагне керувати соціальною дійсністю. З цієї метою вона знаходиться в пошуку нових форм впливу. Вона готова взяти відповідальність за наслідки своєї інноваційної діяльності³.

Інноваційній особистості як суб'єкту інноваційної діяльності, що забезпечує інноваційний розвиток суспільства властиві такі риси, як: здатність до творчості; наявність певного інтелектуального ресурсу; соціальна зрілість як готовність до інноваційної діяльності⁴.

Здатність до творчості передбачає вміння бачити різні шляхи вирішення нестандартної ситуації, оцінивши кожен з них і вибрати найбільш оптимальний. Антиподом творчості є традиціоналізм, для якого

---

¹ Никифоров, А. П. Деятельность и свобода [Текст] / А. П. Никифоров // Деятельность: теория, методология, проблемы. – М. : Наука, 2000. – С. 342.

² Колосова, О. Ю. Философская инноватика и субъективность [Текст] / О. Ю. Колосова // Философия в современном мире: диалог мировоззрений : в 3 т. Т. III. – Н. Новгород : Изд-во Нижегород. гос. ун-та им. Н. И. Лобачевского, 2012. – С. 57.

³ Карпова, Ю. А. Введение в социологию инноватики [Текст] / Ю. А. Карпова. – М. : Наука, 2007. – С. 74.

⁴ Шевченко, В. Н. Инновационная личность как социальный тип [Текст] / В. Н. Шевченко // Личность. Культура. Общество : междунар. журн. соц. и гуманитар. наук. – 2007. – Вып. 4. – С. 90–111; Зорина, Е. В. Инновационный человек: диалектика целостности и противоречивости [Текст] / Е. В. Зорина // Человек в инновационном обществе : сб. ст. / под общ. ред. М. А. Федотовой. – М. : Фин. ун-т, 2013. – С. 65–68.

характерно небажання прагнути до нового, невідомого. Здатність не до адаптивного самозмінення, коли особистість змушена пристосовуватися до динамізму соціального життя, а до такого смислорозумінню, яке націлено як на зміну умов соціального життя, так і на самовдосконалення – є інтегральною якістю інноваційної особистості. Ця типова особливість творчості обумовлює як сукупність особистісних рис, так і загальні характеристики творчого мислення як атрибутивної ознаки інноваційної особистості. Провідними властивостями творчого мислення виступають: здатність виявляти безліч різних варіантів вирішення завдань при одних і тих же умовах, а також здатність знаходити несуперечливі рішення в суперечливих ситуаціях.

Особистість інноваційного типу володіє високим інтелектом, одним із способів адекватної оцінки якого є співвідношення рівня її освіти та ступеня її включення у суспільно-значущі сфери діяльності. У теперішній час найпродуктивніші рішення інноваційних задач створюються на межі різних галузей наукового знання на основі найбільш повного використання інтелектуального ресурсу особистості. При цьому інноваційна особистість соціально і психологічно глибоко мотивована. Вона володіє внутрішньою готовністю до здійснення інноваційної діяльності.

Сказане дозволяє сформулювати конкретні вимоги, що пред'являються до інноваційної особистості:

1. Уміння інтегрувати різні види наукового знання. Для цього необхідна не тільки здатність до постійного переосмислення світу, а й готовність приймати зміну смислів навколишнього світу, змінювати свої життєві орієнтири.

2. Інноваційну особистість відрізняє високий рівень професійної самосвідомості.

3. Інноваційна особистість повинна розуміти і по можливості передбачити наслідки інноваційних проектів, брати на себе моральну відповідальність за свою творчість.

Завдяки інноваційним якостям особистість виявляється здатною ініціювати і реально забезпечувати становлення і розвиток інноваційного суспільства.

Таким чином, інноваційне суспільство як новий історичний етап у розвитку світової цивілізації знаменує собою перехід від суспільства,

заснованого на індустріальних технологіях, до суспільства, основним змістом якого є нові наукові знання і високоефективна національна інноваційна система. Саме з інноваціями людство зв'язує свою подальшу долю, вбачаючи в них основне джерело задоволення соціальних потреб і найважливіший засіб рішення практичних і духовних завдань. Інновації набувають статус головного індикатора соціального прогресу. В силу цього вони є основним пріоритетом розвитку держави, освіти, науки, виробництва, бізнесу і визначають становлення суспільства нового типу. Розвинені країни вже перейшли до якісно нової інноваційної стадії свого цивілізаційного розвитку. Їх досвід повинен враховуватися при формуванні умов, необхідних для становлення інноваційного суспільства в Україні. Інноваційна політика в нашій державі має бути адаптована до сучасних світових інноваційних процесів.

1.2. Основні напрями державної політики у сфері становлення інноваційного суспільства в Україні

Атмосфера навколо формування інноваційного суспільства у сучасній Україні в цілому є позитивною. Активність законодавчої та виконавчої влади тут підтверджена розробкою стратегічних документів, Концепцій, Законів, цільових програм, Постанов, Угод та інших формальних атрибутів, необхідних для реалізації зазначеної державної політики.

Намагання реалізувати цю прогресивну ідею є цілком зрозумілим для суспільства, адже інноваційна діяльність здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. Відомо, інноваційна діяльність включає в себе: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм; фінансування фундаментальних досліджень для забезпечення якісних змін продуктивних сил; розробку та розповсюдження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного стану виробництва.